"Ölmek İçin Varız Yaşamın İçinde"

EUGENE IONESCO

Ionesco'nun bu çiziktirmeleri *Günce Kırıntıları* başlığıyla bir kitapta toplanmıştır. Alışılagelmiş, günü gününe tutulmuş bir günce değil; daha çok bir 'defter', yazarın not defteri, akla geldikçe kaleme alınmış. Ionesco yaşamı ve sanatı iç içe yorumluyor...

Zamanın "geçtiğini" ilk kez ne zaman fark ettim acaba? Zaman duygusu ölüm düşüncesine hemen birdenbire bağlanmamıştı. Tabii, dört, beş yaşlarında gitgide yaşlanacağımı ve öleceğimi fark ettim. Yedi ya da sekiz yaşlarına doğru annemin bir gün öleceğini düşündüm ve bu düşünceyle titredim. Onun benden önce öleceğini biliyordum. Sanki bu her şeye kesin bir kopukluk getirecek gibi geliyordu bana, çünkü her şey şimdiydi. Bir gün, bir saat benim için çok uzun, sınırsız gibiydi. Sonunu göremiyordum. Bana gelecek yıldan söz edildiğinde, gelecek yılın hiç gelmeyeceği duygusuna kapılıyordum. Anthenaise Kilisesi'nde zamanın dışında, yani bir tür cennette buluyordum kendimi. On bir ya da on iki yaşlarında, daha önce değil, sonu sezinlemeye başladım. Büyükbabam, büyükannem. Sabine Teyzem ve annemle, zaman zaman Suffren Caddesi'ndeki bir sinemaya giderdik. Benim için göz kamaştırıcı bir şeydi bu. Hep bu bayram beklenirdi, hep bu bayramı beklerdim. Bir çeşit tekerlekli koltuğa oturmuş büyükannemi iterek Avre Sokağı'ndan Suffren Caddesi'ne doğru yola koyulduğumuzda, duyacağımız hazzın uzun süre devam etmeyeceği, gösterinin biteceği ve sonuçta yeniden eve döneceğimiz düşüncesiyle mutluluğuma gölge düşerdi. Gösteri uzun, çok uzun sürecekti, iki ya da üç saat kadar, ama bu uzun sürenin de bir sınırı vardı. Bekleyiş zamanı duyumsattı bana: bir şeylerin, bir neşenin, tatilin, Noel'in, pazarları annemin banliyödeki arkadaşlarına gidişimizin umudu olmaksızın yaşayamıyordum; ama, Moulin'de oturduğum sıralarda, sekiz yaşındayken, dokuz yaşındayken, on yaşındayken her şey mutluluktu benim için, her şey orada, o anda hazır bulunmaydı. Mevsimler sanki uzaya açılıyor gibiydiler. Kâh karanlık, kâh açık renkleri, ortaya çıkan, kaybolan, bize doğru gelen, bizden uzaklaşan, gözlerimizin önünde akıp giden çiçekleri ve otlarıyla bir dekordu dünya, oysa biz dışarıda kalarak, akıp giden zamana bakarak hep yerimizde sayıyorduk. Hiç kuşkusuz salt bu yüzden ölüm gizemli, mantık dışı, korkunç geliyordu bana: şimdi içinde bir boşluk. Sonra, birdenbire, her şeyin tersi oluveriyordu; sanki merkezkaç bir kuvvet beni giden, gelen, yeniden giden şeylerin ortasındaki durağanlığımdan çekip alıyordu. Daha kötüsü, her şeyin durduğu ve benim uzaklaştığım duygusuna kapılıveriyordum. On beş yaşında, bitmişti, zamanın içindeydim, kaçışın içindeydim, sonlu olanın içindeydim. Şimdi kaybolmuştu, benim için bir dün, bir de yarın vardı yalnızca, daha şimdiden dün gibi hissedilen bir yarın.

O günden beri, her gün sabit bir şeylere tutunmak istiyorum, umutsuzca bir şimdi bulmaya çalışıyorum, onu yerleştirmeye, genişletmeye çalışıyorum. Üzerinde zamanın egemen olmayacağı el değmemiş bir dünya bulmak için seyahat ediyorum. Aslında, iki günlük bir gezi, yeni bir kentle tanışma olayların hızlı akışını yavaşlatıyor. Yeni bir kentte geçirilen iki gün, aşınmaların kısalttığı, alışkanlıkların yıprattığı alışılagelmiş yerlerde geçirilen otuz güne bedeldir. Alışkanlık zamanı parlatır, çok fazla cilalanmış bir parkenin üstündeymişçesine kayar insan. Yeni bir dünya, her zaman için yeni olan bir dünya, her zamanın dünyası, her zaman için genç kalmak, işte budur cennet. Sürat yalnız cehennemî değildir, cehennemin kendisidir, yıkıma doğru hızla gidiştir. Şimdi vardı, zaman vardı, artık ne şimdi var ne de zaman, yıkımın geometrik hızla artışı bizi bir boşluğun içine attı.

İki yöntem söz konusu olabilir: hayal etmek, çünkü hayal etmek ileriyi görmektir. Hayal edilen şey gerçektir, hayal edilen şey gerçekleşecektir. Kurgu-bilim edebiyatı gerçekçi bir edebiyat olacaktır, ya da olmuştur bile.

İkinci yöntem: gerçeği sanki gerçekdışıymış gibi kabul etmek; onu gerçeküstü gibi değil, alışılmamış, tuhaf, tansıksal bir şey olarak hissetmek. Gerçeğin gerçekdışılığı, gerçekdışılığın gerçeği.

On beş yaşından bu yana, sanırım on beş yaşından bu yana, yani çocukluktan bana kalan son şeylerin de beni terk ettiği andan, yani şimdinin ortadan kalktığı, geçmişin geleceğe, yani yıkıma doğru koştuğu andan, yani şimdinin ölüp gittiği yerini zamana bıraktığı andan, zamanın bilincine vardığımdan bu yana kendimi yaşlanmış hissettim ve yaşamak istedim. Zamanı yakalamak istercesine koştum yaşamın peşinden ve yaşamak istedim. Öylesine koştum ki yaşamın peşinden, hep ellerimin arasından kayıp gitti, koştukça koştum, ne gerisindeydim, ne de ilerisinde, yine de bir türlü yakalayamadım onu: sanki hep yaşamla yan yana koşmuştum.

Yaşam nedir, diye sorulabilir bana. Benim için Zaman değildir yaşam; kaçıp giden, parmaklarımızın arasından kayan, yakalamak istediğimizde bir hayalet gibi yokoluveren o varoluş değildir. Benim için yaşam şimdidir, orada hazır bulunmadır, bütünlüktür ve öyle olmalıdır. Öylesine koştum ki yaşamın peşinden, sonunda yitirdim onu.

1) Ölçeğimizi; 2) Devrimin bizi ne yaşamdan ne de ölümden kurtarabileceğini; 3) Sonu olan bir evren, sonsuz olan bir evren, ne sonu olan, ne de sonsuz olan bir evren hayal edemeyeceğimi bildiğime göre ekonomik, toplumsal ve politik problemlerin beni hâlâ nasıl coşkulandırabildiğini, nasıl kafamı kurcalayabildiğini soruyorum kendi kendime.

Ölmek için varız yaşamın içinde. Varoluşun amacıdır ölüm, bu çok sıradan, bilinen bir gerçeklik, denilecektir bana. Bazen çok kullanılmış deyişlerin ardında düzeysizlik ortadan kalkar, yepyeni bir gerçeklik ortaya çıkar, hayat kazanır. Ben de, yaşamın tek amacının ölüm olduğunu keşfettiğimi kendi kendime itiraf ettiğimi sandığım o anlardan birindeyim şimdi. Yapılacak hiçbir şey yok. Yapılacak hiçbir şey yok. Yapılacak hiçbir şey yok. Peki ama iplerinden yönetilen bu kuklalık durumu da ne, ne hakla alay ediliyor benimle?

Phedon'u okurken, ancak diyaloğun sonlarına doğru çok güç bir durumda olduğumuzu fark ettim. Sokrat ruhun ölümsüzlüğü ve daha yüce bir dünyada yaşayacağı konusunda beni inandıramadı. Ağladıklarına bakılırsa Sokrat'ın öğrencileri de pek inanmış gibi görünmüyorlar; yoksa neden ağlasınlardı ki. Akşam olup Sokrat zehiri içtiğinde; göğsü gibi ayakları da soğuduğunda ve en sonunda öldüğünde dehşetli bir korku, büyük bir hüzün sarıyor beni. Sokrat'ın ölümünün betimlemesi öylesine güçlü ki, hiç kuşkusuz Sokrat'ın ölümsüzlük üzerine ortaya koyduğu kanıtlardan çok daha güçlü. Zaten bu kanıtlar bir anda yok oluveriyorlar; hemen o an unutuluveriyorlar ama ölmüş Sokrat'ın görüntüsü hafızama kazınıp kalıyor: bütün insanlar ölümlüdür; Sokrat insan olduğuna göre Sokrat da ölümlüdür. Geceleyin uyandım ve bunu düşündüm. Uzun zamandan beri böylesine belirgin, böylesine varlığını duyumsatan, böylesine dondurucu bir yürekdarlığı hissetmemiştim. Orada olduğumu iyice hissetmek istercesine ellerimi göğsüme bastırdım; sonra, birdenbire, hiçliğin gölgelerinin beni şimdiden yutmaya başladığı, ayaklarım, baldırlarım, kalçalarım olmadığı duygusuna kapıldım; hiçliğin buz gibi alevlerinin kemirdiği bir gövdeydim yalnızca. Işığı yaktım. Ne güzel şey yaşamak. Bana olağanüstü görünen bu yaşama karşı bir sevecenlik kapladı içimi; gecenin ışık saçan fantezisi. Hepimizin öldürüleceğini bildiğimizden birbirimizi öldürüyoruz. Ölüme duyduğumuz nefret yüzünden öldürüyoruz birbirimizi. Sokrat'ın o dingin, huzurlu ölümü bana hiç de inandırıcı gelmiyor, ama yine de mümkün. Peki ama nasıl?

Bir gün varlığım yeryüzünden silindiğinde Tanrı şöyle diyecektir: "Pek çok şey yaptım, herkes anladı yaptıklarımı. Artık yaptıklarımı anlamayacak tek bir kişi kalmadı."

Kaldırımın kenarında ölmekte olan bir köpek görüyorum düşümde. Hayır, ölmüyor, bayılıyor. Kan tükürdüğünü görüyorum, altına işediğini görüyorum; işte, kan ve sidik banyosu içinde soluk aldığını görüyorum, kendine geliyor, insanlar da ona doğru geliyor. "Okşamayın onu," diyorum, "kendine geliyor, okşamayın onu, böyle bir yardıma ihtiyacı yok, okşamayın onu, kirleneceksiniz."

Sanat eserleri yaşayan varlıklardır. Bununla, eserlerin yaşayan nesnel gerçeklikler olduğunu söylemek istiyorum. Nesnel gerçekliğin kanıtları: yarattıkları tepkiler rasgele bir tepki değil, benzer tepkilerdir. Bir eserin nesnel gerçekliğiyle ilişki kuranların gösterebilecekleri öznel tepkileri tahmin edebiliyorum. Tahmin ettiğime göre de, nesnellik öznel olduğu kadar, öznellikler de o denli nesneldir. Bir eserin değeri onun yalnız ve yalnız kendisine benzemesine bağlıdır. Onun gerçekliğinin benim öznelliğimle karşılaşması hiçbir şeyi değiştirmez: bir eserin değeri yaydığı ışınların gücü ve süresiyle tanımlanır.

Nesnellik, insanın kendi öznelliğiyle uyum halinde olmasıdır, yani yalan söylememesidir, yani (kendi kendine) yalan söylememesidir.

Freud'a göre özgürlüğümüzü kısıtlayan üç engel kaygı, acıma ve iğrenmedir. İşte bizim üçlü zincirimiz. Psikanalizin ahlaksal bir yargı getirmediğini de biliyoruz. Bir şey öyleyse öyledir, o kadar. Neden o şeyin öyle olduğunu, neden o şeylerin o noktaya geldiğini öğrenmek yeterlidir. Psikanaliz aydınlatır, yargılamaz. Psikanaliz aynı zamanda neden insanların yargıladığını açıklar, yargılamayı da kesinlikle yargılamaz.

Ama dörtlü, hatta beşlidir zincirimiz: Nefret ya da saldırganlık da özgürlük için bir engeldir. Nefretin şiddetli bir iğrenme olduğu söylenebilir belki. Özgürlüğe kavuşmamıza set çeken en ciddi engel arzudur aslında. İşte böylece freudçuluk bir anlamda budizme yaklaşabilir. Ama Zen'e değil, özgürlüğe kavuşmayı arzulamak da bir arzudur çünkü. Özgürlüğe kavuşmayı istememeye varmak için arzudan kurtulmayı istemek gerek.

Jung'u Freud'a tercih ederim. Çünkü Jung, size dini savunmaz. Onun, dinin psikolojik bir gereksinme olduğunu, bir gereksinme olduğu için de bir gerçekliğe cevap verdiğini söylediğini biliriz. Hangi gerçekliktir bu? Bu gerçekliğin kendisi de başka bir şeyin sembolü müdür, kendinde başka bir şeyi mi saklamaktadır? Benim söylemek istediğim bu değil. Söylemeye cesaret edemiyorum. İnanacak kadar yürekli değilim.

O yaşlı adamdı ölümden korkan. Sabahtan akşama yakın gelecekteki ölümü için sızlanıp duruyordu. Her cenaze görüşünde aile içinde bir kıyamettir kopuyordu: sıkıntı, bağırışlar, umutsuzluk, tam bir trajedi. Bir cenaze alayının geçtiği, kuzenlerinden birinin içinden gelen bir esinlenmeyle ölünün onaltı yaşında olduğunu söylediği güne kadar devam etti bu. Sonra, her seferinde: kim ölmüş? diye soruyordu. On sekizinde genç bir kız, diye cevaplıyorlardı onu. Yalnızca gençlerin öldüğü inancı içinde yer edene kadar böylece sürdü bu. Artık cenaze alayları onu hiç korkutmuyordu: Yine on sekizinde biri ölmüş! Ah! bu gençler de hiç yaşamasını bilmiyorlar.

Yaşamaktan acı çekiyorum. Yaşamayı böylesine istemek bir çeşit nevroz; sıkı sıkıya tutunuyorum nevrozuma, alıştım buna, nevrozumu seviyorum. İyileştirmek istemiyorum. O yoğun korku da bundan kaynaklanıyor, geceyle birlikte bastıran o panik.

Geride geçmişimiz var, gelecekse önümüzde. İnsanoğlu geleceği görmez, geçmişi görür. Tuhaf, sırtımızda gözlerimiz yok ki.

Açlıktan ölünüyor. Susuzluktan ölünüyor. Sıkıntıdan ölünüyor. Kahkahadan ölünüyor. Arzudan ölünüyor. Korkudan ölünüyor. Tabii savaştan ölünüyor. Hastalıktan ölünüyor. Yaşlılıktan ölünüyor. Her gün ölünüyor.

Özellikle ölüme soruyorum: "neden?" diye korkuyla. Yalnızca o kapatabilir ağzımı, yalnızca o çenemi kapatacak.

ÇEVİREN: YAŞAR İLKSAVAŞ